

11. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні: Закон України від 16 листопада 1992 р. № 2782-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 1. – Ст. 1.
12. Про телебачення і радіомовлення: Закон України від 21 грудня 1993 р. № 3759-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 10. – Ст. 43.

REFERENCES

1. Pogorilko V.F., Holovchenko V.V., Siryi M.I. *Prava i svobodi lyudyne i gromadyanina v Ukraini* [Laws and Freedoms of Man and the Citizen in Ukraine], Brochure, available at : <http://radnuk.info/pidrychnuku/35-gosp-pravo/21526-2012-07-04-17-06-03.html>.
2. Universal Declaration of Human Rights, an international document of 10/12/1948, available at : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
3. International Covenant on Civil and Political Rights, international document of 16/12/1966, available at : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_043.
4. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, international document of 04/11/1950, available at : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004/paran60#n60.
5. Tomak M. “Constant of “Gongadze Case”, article, available at : <http://www.radiosvoboda.org/content/article/25105368.html>.
6. Constitution of Ukraine (1996), Law of Ukraine of 28/06/1996 № 254k/96-BP, *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, vol. 30, p.p. 141.
7. On Information (1992), Law of Ukraine of 02/10/1992 № 2657-XII, *Vidomosti Verhovnoi Rady Ukrai'ny*, vol. 48, p.p. 650.
8. Civil Code of Ukraine (2003), Law of Ukraine of 16/01/2003 № 435-IV, *Oficiinyi visnyk Ukrainy*, vol. 11, p.p. 461.
9. On Access to Public Information (2011), Law of Ukraine of 13/01/2011 № 2939-VI, *Vidomosti Vekrhovnoi Rady Ukrainy*, vol. 32, p.p. 314.
10. Marushchak A.I. (2007) *Informacyne pravo. Dostup do informacii* [Information Law : Access to Information], study guide, Kyiv, KNT.
11. On Printed Mass Media (Press) in Ukraine (1993), Law of Ukraine of 16/11/1992 № 2782-XII, *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, vol. 1, p.p. 1.
12. On Television and Radio Broadcasting (1994), Law of Ukraine on 21/12/1993 № 3759-XII, *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, vol. 10, p.p. 43.

УДК 342: 378.147 (477)

ЗМІНИ В МЕТОДИЦІ ВИКЛАДАННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА В УМОВАХ КОНСТИТУЦІЙНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ ТА ФОРМУВАННЯ НОВОГО ПРАВОВОГО ПОРЯДКУ В УКРАЇНІ

Подорожна Т.С., к.ю.н., доцент

*Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України,
вул. Трьохсвятительська, 4, м. Київ, Україна
podorogna@yandex.ru*

Розглянуто загальну тенденцію переосмислення традиційних правових категорій і понять конституційного права в умовах конституційної модернізації. Наголошено на потребі

вдосконалення методичних і методологічних підходів до викладання конституційного права. Охарактеризовано зміни в методиці викладання конституційного права, які нині дозволяють виявити реальні суперечності чинного законодавства, проаналізувати судову й правозастосовну практику, сформувати активну правосвідомість студентів. Зазначено, що Конституція України може бути основним джерелом і водночас засобом позитивних перетворень у суспільстві та державі за умови, що її зміст дозволяє максимально ефективно використовувати соціальну енергію абсолютно всіх суб'єктів конституційно-правового регулювання, зокрема студентів.

Ключові слова: Конституція України, правова реформа, конституційна модернізація, конституційне право, законодавство, методика викладання, методичні підходи, методологічні підходи.

ИЗМЕНЕНИЯ В МЕТОДИКЕ ПРЕПОДАВАНИЯ КОНСТИТУЦИОННОГО ПРАВА В УСЛОВИЯХ КОНСТИТУЦИОННОЙ МОДЕРНИЗАЦИИ И ФОРМИРОВАНИЯ НОВОГО ПРАВОВОГО ПОРЯДКА В УКРАИНЕ

Подорожная Т.С.

*Института государства и права им. В.М. Корецкого НАН Украины,
ул. Трехсвятительская, 4, г. Киев, Украина
podorogna@yandex.ru*

Рассмотрена общая тенденция переосмысления традиционных правовых категорий и понятий конституционного права в условиях конституционной модернизации. Отмечена необходимость совершенствования методических и методологических подходов к преподаванию конституционного права. Охарактеризованы изменения в методике преподавания конституционного права, позволяющие в современный период выявить реальные противоречия действующего законодательства, проанализировать судебную и правоприменительную практику, сформировать активное правосознание студентов. Отмечено, что Конституция Украины может быть основным источником и одновременно средством позитивных преобразований в обществе и государстве при условии, что ее содержание позволяет максимально эффективно использовать социальную энергию абсолютно всех субъектов конституционно-правового регулирования, в частности студентов.

Ключевые слова: Конституция Украины, правовая реформа, конституционная модернизация, конституционное право, законодательство, методика преподавания, методические подходы, методологические подходы.

CHANGES IN THE METHODOLOGY OF TEACHING CONSTITUTIONAL LAW IN CONDITIONS OF CONSTITUTIONAL MODERNIZATION AND FORMATION OF A NEW LEGAL ORDER IN UKRAINE

Podorozhna T.S.

*V.M. Koretsky Institute of state and law of the National academy of sciences of Ukraine,
str. Trokhsviatytska, 4, Kyiv, Ukraine
podorogna@yandex.ru*

The article investigates general trend of rethinking traditional legal categories and concepts of constitutional law in conditions of constitutional modernization. The author emphasizes the need to improve methodical and methodological approaches to teaching constitutional law. The article characterizes changes in the methods of teaching constitutional law, allowing detecting real contradictions existing in the legislation of the current period, analyzing judicial and law enforcement practice, forming an active legal consciousness of students. The author emphasizes the main points in the present state of constitutional legal science. In particular, it is stated that the current constitutional and legal science is able to realistically assess the effectiveness of all democratic transformations, enshrined in the Constitution of Ukraine and the current constitutional law. It is important not only to reveal the purpose of consolidation of one or another constitutional and legal institution, its contents and mechanisms of implementation, but also to show the actual outcomes of the implementation of constitutional reforms in the economic, political, social and other areas of society. Applied function of constitutional law determines the need for acquisition (particularly in course of the study of the content of this constitutional principle as the highest value of man, his rights and freedoms) skills in application of the mechanisms of the whole system of constitutional protection of the individual (in terms of constitutional and legal status of the procedure and its implementation). The relationships of state and man is studied at the highest level of legal relations for providing individual freedom from the authority and the duty of the latter to guarantee human rights and participation of citizen in the exercise of power. The political content of the field allows appealing in lectures and seminars to political phenomena and processes. At the same time, it is necessary to minimize the political aspect in favor of the primacy of legal principles.

As for constitutional justice, the author notes that it is totally new constitutional and legal institution for Ukraine. Its purpose is to ensure the supremacy and direct effect of the Constitution, put in order authority of the state to guarantee the protection of rights and freedoms. Developing a mechanism of constitutional control, constitutional justice acts as an independent, special kind of control of the state, the main element of the legal protection of the Constitution. This role of constitutional justice, its consolidation in the Constitution of Ukraine as an independent kind, caused relevance of special course “Constitutional Justice in Ukraine” as a separate type (or subtype) of general course.

It is stated that the Constitution of Ukraine can be a major source and at the same time an instrument of positive changes in society and the state, provided that its content allows the most efficient use of social energy of absolutely all subjects of constitutional and legal regulations, including students.

Key words: Constitution of Ukraine, legal reform, constitutional modernization, constitutional law, legislation, methodology of teaching, teaching approaches, methodological approaches.

У сучасних умовах конституційної модернізації загальна тенденція переосмислення традиційних правових категорій і понять, теоретико-методологічних підстав галузевих юридичних наук зумовлює потребу вдосконалення методичних і методологічних підходів й до викладання конституційного права. Особливої актуальності це набуває в контексті зміни пріоритетів і цілей конституційно-правового регулювання, переходу від традиційного протиставлення інтересів особистості, громадянського суспільства й держави в ринковій економіці до закріплення соціальних цінностей і забезпечення реальних механізмів дії конституційних норм у різних сферах суспільного життя [1].

З розвитком науки змінюється й процес викладання навчальних дисциплін у закладах освіти, що, звісно, стосується й галузі конституційного права України. На жаль, ця проблема ще не ставала предметом безпосереднього вивчення. Окремі її аспекти були висвітлені в працях деяких вчених-конституціоналістів, зокрема Н. Богданової, А. Дідікіна, О. Скрипнюка, Ю. Шемшученко.

Проте сьогодні вже простежуються кардинальні зміни концепцій майже всіх державно-правових явищ, сутності та змісту поняттєво-категорійного апарату конституційного права, видів джерел цієї галузі тощо. Тому основною метою статті є дослідження змін у методиці викладання конституційного права в умовах конституційної модернізації та формування нового правового порядку в Україні.

Як часто доводиться чути, передумовою існування правової держави є вміння народу й держави «жити за конституцією». Це слушна думка. Постає запитання: а чи можна сформувати таке ставлення молоді до чинної Конституції України ще зі студентської лави? Так. Проте за умови, що пильну увагу в період побудови правової держави в Україні буде приділено розвитку прикладної (практичної) функції науки конституційного права, під якою розуміємо спрямування конституційного впливу на ті чи інші сторони суспільної практики через освітню діяльність.

Як відомо, в Україні наука державного права стала підґрунтям, на якому сформувалося конституційне право як галузь юридичної науки [2, с. 225]. Трансформація відбулася в 60-70-х роках минулого століття й була зумовлена процесами розвитку конституціоналізму [3, с. 48]. Що стосується юридичної освіти доперебудовного періоду, то вона недосконало готувала студентів до практичної роботи в представницьких та виконавчих органах державної влади, оскільки це була недоступна «сфера номенклатури», яка використовувала засоби, які не можна назвати конституційними. У той час навіть не йшлося про безпосередню, пряму дію конституційних норм та їх судовий захист, не було конституційно-правових інститутів Уповноваженого з прав людини (омбудсмена), конституційного правосуддя. Суб'єкти права не мали свого законодавства та не могли реально впливати на законотворчий процес. Отже, сучасна методика викладання навчального курсу з конституційного права в Україні забезпечує студентам, окрім глибоких знань, можливість набуття навиків та впевненості в реальному впливі конституційно-правової науки на суспільні процеси, можливість оволодіти конкретними прийомами введення в дію тих чи

інших «механізмів» у різноманітних напрямках впливу цієї науки на практику конституційного будівництва.

Відзначимо основні моменти в сучасному стані конституційно-правової науки. По-перше, потрібно констатувати, що нині конституційно-правова наука має можливість реально оцінити ефективність усіх демократичних перетворень, які закріплено й у Конституції України, і в поточному конституційному законодавстві. При цьому важливо не тільки розкрити мету закріплення того чи іншого конституційно-правового інституту, його зміст та механізми реалізації, а й показати реальні підсумкові результати реалізації цих конституційних перетворень в економічній, політичній, соціальній та інших сферах життя суспільства. Прикладна функція конституційного права зумовлює потребу набуття (особливо під час вивчення змісту такого конституційного принципу: найвища цінність – людина, її права та свободи) навиків використання механізмів усієї системи конституційного захисту особи (з точки зору конституційно-правового статусу та процедури його реалізації). Взаємозв'язок держави й особи вивчають на найвищому рівні правових відносин стосовно забезпечення індивідуумові свободи від влади й обов'язку останньої гарантувати права людині й участь громадянина в реалізації влади. Політичний зміст галузі допускає звернення на лекціях та семінарських заняттях до політичних явищ і процесів. Однак при цьому потрібно мінімізувати політичний аспект на користь примату юридичного начала [4, с. 16-17].

По-друге, актуальним є виділення нових активно формуючих інститутів конституційного права: референдного, парламентського, виборчого, конституційного судочинства. Досить актуальною є також тематика конституціоналізації правової системи та її елементів [5, с. 277; 6, с. 122].

Щодо конституційного судочинства, то варто зазначити, що це принципово новий для України конституційно-правовий інститут [7, с. 16]. Його призначення – забезпечити верховенство та пряму дію Конституції України, впорядкувати владні повноваження органів держави, гарантувати захист прав і свобод особи. Розвиваючи механізм конституційного контролю, конституційне правосуддя виступає як самостійний, спеціальний вид контрольної діяльності держави, головний елемент правової охорони Конституції України. Така роль конституційного правосуддя, його закріплення в Конституції України як самостійного виду зумовили актуальність спеціального курсу «Конституційна юстиція (правосуддя) в Україні» як самостійної частини (підгалузі) загального курсу.

Зазвичай в університетах спецкурс «Конституційне правосуддя» викладають на останньому (п'ятому) курсі, що дає змогу проаналізувати судову практику Конституційного Суду України з погляду її прикладних завдань. Адже студенти вже засвоїли інші галузі права й конституційне право вивчають на вищому рівні, використовуючи системоутворювальні властивості галузі. У рішеннях Конституційного Суду України закладено елементи нормативного регулювання, вони стають джерелами права. Розгляд постанов Конституційного Суду України дає змогу студентам побачити реальні життєві суперечності сучасного законодавства та практичні шляхи їх подолання. Водночас студенти з'ясовують методику складання скарг і запитів до Конституційного Суду України, враховуючи особливості його структури та організації діяльності, компетенції (юрисдикції), стадій конституційного судочинства за окремими категоріями справ.

По-третє, зараз простежується розширення навчальної практики залучення студентів до правозастосовної діяльності органів державної влади, насамперед законодавчої та виконавчої й органів місцевого самоврядування.

Вивчаючи форми народовладдя, статус законодавчих (представницьких) і виконавчих органів державної влади, студенти мають змогу брати участь у підготовці та проведенні засідань комітетів, комісій та парламентських слухань у законодавчому (представницькому) органі державної влади, спостерігаючи за процесом реалізації вже вивчених ними норм конституційного права в практиці державного будівництва.

Зокрема, під час вивчення виборчої системи України студентів активно залучають як спостерігачів на виборчих дільницях, відтак вони впевнені, що їхня участь допомогла запобігти порушенню законності, уникнути фальсифікації під час підрахунку голосів і тим самим виявити реальну волю виборців. Зауважмо, що при цьому студенти не тільки поглиблюють знання конституційного законодавства, а й іноді роз'яснюють виборче законодавство учасникам виборчого процесу. Водночас треба відзначити, що формується активна правосвідомість студентів як загальна мета правової науки, оскільки доводиться відстоювати перед деякими членами виборчих комісій необхідність виконання відповідних статей, що регулюють порядок голосування та підрахунку голосів, підбиття підсумків виборів. За результатами правозастосовної практики студенти спільно з викладачами розробляють пропозиції щодо вдосконалення реалізації форм безпосередньої та представницької демократії, механізмів захисту конституційних прав і свобод громадян, роботи державного апарату. Далі ці пропозиції узагальнює викладач, відтак їх передають у вигляді огляду у відповідні органи.

По-четверте, розгляд під час лекційних занять із конституційного права матеріалів, у яких проаналізовано реальні потреби соціальної практики, дає, як правило, можливість зробити висновок про необхідність удосконалити правотворчу діяльність, адже педагог має широке поле для залучення студентів до реалізації на практиці деяких положень Конституції України.

У контексті висвітленого цікавим є досвід шкіл права іноземних країн (США, Великобританії та ін.), які давно виробили метод «клінічної юридичної освіти», щоб навчити студентів систематично засвоювати знання в ході практичної роботи й водночас розширити сферу юридичного аналізу та практичних знань, порівняно з тим, як було передбачено попереднім навчальним курсом шкіл права.

Крім того, «юридичні клініки» дозволяють залучати велику кількість студентів до надання реальної практичної допомоги населенню, яке не має достатніх засобів на досить дорогу юридичну допомогу адвоката. До речі, такий досвід має й наш вищий навчальний заклад, зокрема один із його структурних підрозділів, а саме коледж Подільського державного аграрно-технічного університету, у складі якого функціонує юридичне відділення. Така практична робота входить до навчальної програми як спецкурс, і наприкінці семестру студенти складають залік.

Відзначимо, що форм «клінічної юридичної освіти» є чимало, проте загалом їх сутність полягає в організації в межах навчального закладу *суспільної приймальні* за участю студентів та викладачів правничих дисциплін для надання правової допомоги малозабезпеченим громадянам, а також у можливості для студентів практичної роботи за спеціальністю. Звичайно, у такій приймальні виникають проблеми правозастосування конституційного права й інших галузей права, як і в реальному житті. Відтак студенти мають ширший діапазон юридичного аналізу, методів і навиків ефективного засвоєння й використання норм інших галузей права [8, с. 126].

Зміни в методиці викладання конституційного права дозволяють у сучасний період виявити реальні суперечності чинного законодавства, проаналізувати судову та правозастосовну практику, сформувати активну правосвідомість студентів, а отже, забезпечити належний правовий порядок в Україні. Тим паче Конституція України може бути основним джерелом і водночас засобом позитивних перетворень у суспільстві та державі за умови, що її зміст дозволяє максимально ефективно використовувати соціальну енергію абсолютно всіх суб'єктів конституційно-правового регулювання, зокрема студентів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дидикин А. Методология и методика преподавания дисциплины «конституционное право» в системе юридического образования [Електронний ресурс] / А. Дидикин. – Режим доступу : <http://do.gendocs.ru/docs/index-180995.html>.

2. Подорожна Т. Співвідношення основних галузей публічного права : адміністративного, фінансового та конституційного / Т. Подорожна // Генезис публічного права : від становлення до сучасності : збірник наукових праць / за ред. С. Ківалова, В. Тулякова, О. Козаченка. – Миколаїв : Іліон, 2010. – С. 255-257.
3. Шемшученко Ю. Наука конституційного права : сучасний стан та тенденції розвитку / Ю. Шемшученко, О. Скрипнюк // Право України. – 2010. – № 1. – С. 48-54.
4. Богданова Н. К новой концепции преподавания конституционного права / Н. Богданова // Государство и право. – 1994. – № 7. – С. 16-22.
5. Подорожна Т. Загальнотеоретичні аспекти конституціоналізації правової системи України : постановка проблеми / Т. Подорожна // Публічне право. – 2013. – № 3 (11). – С. 277-286.
6. Теорія і практика конституціоналізації галузевого законодавства України : монографія / за ред. Ю. Шемшученка, Н. Пархоменко. – К. : Юридична думка, 2013. – 308 с.
7. Малієнко О. Особливості національного правосуддя / О. Малієнко // Віче. – 2012. – № 21. – С. 16-19.
8. Подорожна Т. Теоретико-прикладні засади конституціоналізації правової системи та модернізації Конституції України : [монографія] / Т. Подорожна ; за ред. і з передм. проф. Н. Пархоменко. – Львів : ПАІС, 2014. – 308 с.

REFERENCES

1. Didikin A.B. "Methodology and Methods of Teaching "Constitutional Law" in the System of Legal Education" [Electronic resource] / A.B. Didikin. – Access mode : <http://do.gendocs.ru/docs/index-180995.html>.
2. Podorozhna T.S. "Correlation of Major Branches of Public Law : Administrative, Financial And Constitutional" / T.S. Podorozhna // *Genezis publichnogo prava : vid stanovlennya do suchasnosti* [Genesis of Public Law : from Formation till Modernity] : collection of scientific labours / after a release S.V. Kivalov, V.O. Tulyakov, O.V. Kozachenko. – Mykolaiv : Ilion, 2010. – P. 255-257.
3. Shemshuchenko Y.S. "Science of Constitutional Law : Current Condition and Tends of Development" / Y.S. Shemshuchenko, O.V. Skrypniuk // *Pravo Ukraine*. – 2010. – № 1. – P. 48-54.
4. Bogdanova N.A. "Towards a New Concept of Teaching Constitutional Law" / N.A. Bogdanov // *Gosudarstvo i pravo*. – 1994. – № 7. – P. 16-22.
5. Podorozhna T.S. "General Theoretical Aspects of constitutionalization of Legal System of Ukraine : Problem Setting" / T.S. Podorozhna // *Publichne pravo*. – 2013. – № 3 (11). – P. 277-286.
6. *Teoriya i praktika konstitucionalizacii galuzevogo zakonodavstva Ukraine* [Theory and Practice of Constitutionalization of Sectoral Legislation of Ukraine] : monograph / ed.. Y.S. Shemshuchenko, N.M. Parkhomenko. – Kyiv : Vid-vo «Yuridichna dumka», 2013. – 308 p.
7. Maliienko O.O. "Peculiarities of National Justice" / O.O. Maliienko // *Veche*. – 2012. – № 21. – P. 16-19.
8. Podorozhna T.S. *Teoretiko-prikladni zasadi konstitucionalizacii pravovoy sistheme i modernizacii Kons-titucii Ukraine* [Theoretic and Applied Principles of Constitutionalization of the Legal System and Modernization of the Constitution of Ukraine] : monografiya / T.S. Podorozhna ; ed. prof. N.M. Parkhomenko. – Lviv : PAIS, 2014. – 308 p.